

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

**АРХЕОЛОГІЧНІ
ДОСЛІДЖЕННЯ
В УКРАЇНІ
2015**

КИЇВ * 2016

УДК 904(477)
ББК Т4(4УКР)2/4я43
А-87

Головний редактор
БОЛТРИК Юрій Вікторович, канд. іст. наук

Редакційна колегія
БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, д-р іст. наук
ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович, канд. іст. наук
ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, д-р іст. наук, проф.
ІВАКІН Гліб Юрійович, член-кореспондент НАН України, проф.
КРИЖИЦЬКИЙ Сергій Дмитрович, член-кореспондент НАН України
КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, канд. іст. наук
МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.
ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, д-р іст. наук, проф.
ПОТЕХІНА Інна Дмитрівна, канд. іст. наук
СКОРИЙ Сергій Анатолійович, д-р іст. наук, проф.
СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, канд. іст. наук
ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, д-р іст. наук, проф.
ЧАБАЙ Віктор Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

*Затверджено до друку Вченою радою
Інституту археології НАН України*

Прийом матеріалів:
Польовий комітет ІА НАН України
просп. Героїв Сталінграда, 12
м. Київ 04210
тел. (044) 254-11-37, 254-11-66
факс (044) 418-33-06

*Виходить за підтримки
ВГО «Спілка археологів України»*

А-87 Археологічні дослідження в Україні 2015. — К.: Стародавній Світ, 2016. — 272 с.
ISBN 978-966-2608-32-8

Видання є щорічником, який готується до друку Польовим комітетом Інституту археології НАН України. Містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону.

Стане в нагоді науковцям, студентам і всім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки.

УДК 904(477)
ББК Т4(4УКР)2/4я43

В оформленні обкладинки використано фото городища Червоний Маяк на Херсонщині і знахідок із нього; фото О.С. Дзюладзе

ISBN 978-966-2608-32-8

© Інститут археології НАН України, 2016
© Автори статей, 2016

Редактор: І.В. Черновол; оформлення обкладинки: А.В. Панікарський; верстка: С.А. Горбаненко

ПП «Видавництво «Стародавній Світ»
тел.: (044) 599-34-43
e-mail: books@ancientry.org
www.ancientry.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3991 від 24.02.2011 р.

Підписано до друку 16.12.2016 р. Формат 60 × 84 1/8. Папір офсетний.
Друк офсетний. Гарнітура Antiqua. Ум. друк. арк. 32,3.
Тираж 300 прим. Зам. № 16-12.

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ	
БОЛТРИК Ю.В., ІГНАЧАК М., ЛІФАНТІЙ О.В., ШЕЛЕХАНЬ О.В. Дослідження Северинівського городища	7
РУДЬ В.С., ФЕДОРОВ С.С., ЗАЙЦЕВА О.В. Розвідки пам'яток трипільської культури на півдні Вінниччини	10
СЛЕСАРЄВ Є., ГОРДІЄНКО Р. Розвідки поблизу с. Северинівка	13
ЧЕРНОВОЛ Д.К., КОРВІН-ПІОТРОВСЬКИЙ А.О., РАДОМСЬКИЙ І.С., ПИВОВАРОВА Ю.С. Розкопки ранньотрипільського поселення Бернашівка	15
ВОЛИНСЬКА ОБЛАСТЬ	
БАЮК В.Г. Археологічні роботи в Державному історико-культурному заповіднику м. Луцька ..	17
ВЕРБА Т. Розвідки в с. Хорохорин	19
МАЗУРИК Ю. Човен-довбанка з річки Турія на Волині	20
МАЗУРИК Ю., ХОМИЧ П. Знахідка човна-довбанка на річці Стир на Волині	24
ТЕЛІЖЕНКО С.А., МАНЬКО В.О., ВЕСЕЛЬСЬКИЙ А.П. Дослідження на Волині	25
ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСТЬ	
РОМАШКО В.А. (†) Археологічні розвідки порожистої частини Дніпра	28
РОМАШКО О.В. Археологічні розвідки у пониззі Самари	29
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	
ГОЛУБЄВА І.В., ГОЛУБЄВ А.М. Розвідки у Слов'янському районі	30
ГОРБОВ В.М., БОЖКО Р.П., УСАЧУК А.М. Дослідження на території м. Маріуполя	31
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСТЬ	
ПАВЛЕНКО С.В. Розвідки в околицях Коростеня	33
ПЕТРАУСКАС А.В., ІВАКІН В.Г., БІБКОВ Д.В., ПАВЛЕНКО С.В. Дослідження середньовічного кургану біля м. Олевськ	34
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ	
КОТИГОРОШКО В.Г., МОЙЖЕС В.В. Дослідження Малокопанського комплексу	37
ПРОХНЕНКО І.А. Дослідження Королівського замку Нялаб	38
ЗАПОРІЗЬКА ОБЛАСТЬ	
АНДРУХ С.І., ТОЩЕВ Г.М., ТОЩЕВ А.Г. Дослідження на Мамай-горі	42
АНТОНОВ А.Л. Роботи експедиційного загону Запорізького обласного краєзнавчого музею	43
ГОЛИК А.А. Підсумки розвідки у Бердянському районі	43
ДЖОС В.С. Дослідження поселення Кам'яна Могила II у Північному Приазов'ї	44
ДРОВОСЕКОВА О.В. Розкопки на території історико-архітектурного музею-заповідника «Садиба Попова»	45
ЄЛЬНИКОВ М.В. Дослідження золотоординського поселення «Мечеть-Могила»	48
ЗВІЛНСЬКИЙ С.О. Археологічні експертизи в Запорізькій області	50
ПАПАНОВА В.А., ТОЩЕВ Г.М., ГОЛИК А.А. Розкопки курганного могильника № 2701 біля с. Дмитрівка	52
ТОЩЕВ Г.М., АНДРУХ С.І. Розкопки двох курганів над Білозерським лиманом	53
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
МАКАРОВИЧ П.К., БОЛТРИК Ю.В., РУДЬ В.С., КОЧКІН І.Т. Пошуки курганних груп комарівської культури у Верхньому Подністров'ї	54
М. КИЇВ	
КОЗЛОВСЬКИЙ А.О., КРИЖАНОВСЬКИЙ В.О. Дослідження по вул. Олегівській у м. Києві	56
КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ	
БІБКОВ Д.В. Розвідки на острові Вальківський у Вишгороді	58
ГОТУН І.А., ГОРБАНЕНКО С.А., ПЕТРАУСКАС А.В., ШАХРАЙ Д.О. Середньовічні сільськогосподарські знаряддя з околиць Боярки та контекст їхньої фіксації	59
ГОТУН І.А., НЕПОМ'ЯЩИХ В.Ю., ШАХРАЙ Д.О. Обстеження багатопарового поселення в Крюківщині	61
ГОТУН І.А., СУХОНОС А.М., КАЗИМІР О.М., СИНИЦЯ Є.В., ГУНЬ М.О. Середньовічне селище Ходосівка-Рославське за результатами робіт 2015 р.	62
ІВАКІН В.Г., БІБКОВ Д.В. Археологічні дослідження посаду давньоруського Вишгорода	64
ІВАКІН В.Г., ПОЧИНОК Е.Ю., КОЗЮБА В.К. Розвідки в Іванківському районі	66
КАЗИМІР О.М., ГОТУН І.А., БАБЕНКО Р.В., СИНИЦЯ Є.В., НЕПОМ'ЯЩИХ В.Ю., ШАХРАЙ Д.О., ГУНЬ М.О., ЛОЗНИЦЯ Т.В. Вивчення північної частини Софіївсько-Борщагівського поселення ..	67
КАЗИМІР О.М., ГОТУН І.А., БАБЕНКО Р.В., ШАХРАЙ Д.О., ГУНЬ М.О., ЛОЗНИЦЯ Т.В. Дослідження прибережної смуги середньовічного селища в Софіївській Борщагівці	71
КАЗИМІР О.М., ГОТУН І.А., СИНИЦЯ Є.В., СИНИЦЯ М.Є., БАБЕНКО Р.В., ШАХРАЙ Д.О. ранньослов'янська пам'ятка в околицях Києва ..	73
МИЛАШЕВСЬКИЙ О.С. Дослідження в околицях с. Пилипча	75
НЕПОМ'ЯЩИХ В.Ю. Науково-рятувальні роботи в с. Білогородка	76

ПЕТРАУСКАС А.В., БОНДАР К.М., ГОТУН І.А., СЕРГІЙЧУК Л.В. Дослідження у Ржищеві	76	БУЙСЬКИХ А.В., НОВІЧЕНКОВА М.В. Дослідження на території Римської цитаделі Ольвії . . .	115
ПЕТРАУСКАС А.В., КИРИЛЕНКО О.С., ІВАКІН В.Г., ЗОЦЕНКО І.В., ПЕРЕВЕРЗЄВ С.В., ОСАДЧИЙ Р.М. Науково-рятивні дослідження на багатошаровому об'єкті Гатне 2	77	БУЙСЬКИХ А.В., ХМЕЛЕВСЬКИЙ Д.М. Дослідження північного оборонного комплексу римської цитаделі в Ольвії	116
ТЕТЕРЯ Д.А., ТОВКАЙЛО М.Т. Дослідження ґрунтового могильника давньоруської доби на східній околиці Переяслава	78	ГОРБЕНКО К.В. Дослідження укріпленого поселення Дикий Сад	118
ЧМІЛЬ Л.В., ОЛЕНИЧ А.М. Розкопки багатошарового поселення Іванків 3 в Іванківському районі	80	ІВЧЕНКО А.В. Роботи на некрополі Ольвії	121
КІРОВОГРАДСЬКА ОБЛАСТЬ		КРУТІЛОВ В.В., СМІРНОВ О.І. Розкопки античного поселення Борисфен (ділянка «Т»)	122
ЗАЛІЗНЯК Л.Л., КУХАРЧУК Ю.В., ШЕВЧЕНКО Т.О., ВЕТРОВ Д.О., ХОПТИНЕЦЬ І.М. Розкопки палеолітичних стоянок Андріївка 4 та Троянове 4В біля м. Новомиргород	81	КРУТІЛОВ В.В., ЧИСТОВ Д.Є. Роботи експедиції Державного Ермітажу на острові Березань	123
ЗАЛІЗНЯК Л.Л., НЕЗДОЛІЙ О.І. Дослідження палеолітичної стоянки Коробчине-курган	84	ФОМЕНКО В.М., ТОВКАЙЛО М.Т., ДЯЧЕНКО М.А., ТРЕБУХ О.О. Розкопки багатошарових пам'яток Гард і Лідина Балка	125
ОРЛИК О.П. Результати археологічних розвідок на Кіровоградщині	88	ОДЕСЬКА ОБЛАСТЬ	
СОБЧУК В., НЕБІА М., РУДЬ В., ТИХИЙ В. Розвідки у правобережній частині басейну середньої течії р. Синюха у 2014 р.	90	КЮСАК Д.В. Роботи на комплексі пам'яток «Кам'яне-Завалля»	127
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСТЬ		ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ	
БАНДРІВСЬКИЙ М., ГАВІНСЬКИЙ А., ОПРИСК В. Рятівні розкопки у Винниках біля Львова	92	ЖАРОВ Г.В., ЛИСЕНКО С.Д. Дослідження пам'яток доби бронзи у Полтавській області	129
БЛАС Н., ГАВІНСЬКИЙ А., ОПРИСК В. Розвідки у м. Винники та Пустомитівському районі	94	ЗАДНІКОВ С.А. Роботи на Східному укріпленні Більського городища	131
ВОЙЦЕЩУК Н., ОСАУЛЬЧУК О., НОВІЦЬКИЙ Р., НОВІЦЬКИЙ Т., КОНОНЕНКО О. Розвідки на Мостищині	95	ЗАДНІКОВ С.А., КОРОСТ І.І., ПРИЙМАК В.В., ГОПКАЛО О.В. Розвідки на території Більського археологічного комплексу	132
ВОЙЦЕЩУК Н., ОСАУЛЬЧУК О., ЧОПЕК С., ТРИБАЛА-ЗАВІСЛЯК К., БОБАК Д. Дослідження на Львівщині	96	МИРОНЕНКО К.М., СУПРУНЕНКО О.Б., СИДОРЕНКО О.В. Обстеження у місті Лубни	135
ГАВІНСЬКИЙ А. Розкопки поселення маліцької культури доби енеоліту Ставчани Х	97	МОГИЛОВ О.Д., ПАНЧЕНКО К.І. Розвідки на поселеннях Більського городища	137
ОСАУЛЬЧУК О.М., СІЛАЄВ О.М. Рятівні дослідження на багатошаровому поселенні Ременів 1 (ур. Бишів)	99	МОГИЛОВ О.Д., СКОРИЙ С.А., ПАНЧЕНКО К.І., РОМАШКО О.В., КРАВЧЕНКО О.М. Роботи на Більському городищі	139
ОСАУЛЬЧУК О., СІЛАЄВ О., САЛО Б., НАЗАР І. Дослідження на поселенні Старий Яричів 3	101	ПУГОЛОВ Ю.О., ВОЛОДАРЕЦЬ-УРБАНОВИЧ Я.В. Дослідження Глинського археологічного комплексу	141
СІЛАЄВ О., САЛО Б., БЛАС Н., КОНОПЛЯ В. Нові відкриття на Львівщині	103	РЕЙДА Р.М., ГЕЙКО А.В., САПЕГІН С.В. Розкопки Шишацького могильника	143
ФИЛИПЧУК А.М. Роботи у північній частині Плісненського археологічного комплексу в 2015 р.	105	СУПРУНЕНКО О.Б. Ґрунтовий некрополь скіфського часу в Полтаві	144
ФИЛИПЧУК М.А. Короткі підсумки робіт у південній частині Плісненського археологічного комплексу	105	СУПРУНЕНКО О.Б., КОВЕРКО А.В. Пам'ятки археології території Солоницької сільської ради Козельщинського району	146
ШНІЦАР М.Г., ПІДКОВИЧ А.Я., ТКАЧ Є.С. Дослідження по вул. Лева, 2 у м. Львові	106	СУПРУНЕНКО О.Б., КОРОСТ І.І., ШАПОРДА О.М. Роботи в ур. Перемірки у Більську	148
ШНІЦАР М.Г., ТКАЧ Є.С. Дослідження по вул. Весела, 5 у м. Львові	107	ШАПОРДА О.М., КОРОСТ І.І. Розвідки у Більському мікрореґіоні	149
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСТЬ		ШЕРСТЮК В.В. Розвідки в Полтавській області	152
БІЛЯЄВА С.О., ІЄВЛЕВ М.М., ФІАЛКО О.Є., ЧУБЕНКО О.В. Роботи Південної Середньовічної експедиції в Очаківському районі	111	ШЕРСТЮК В.В. Розкопки Манжелійського городища	154
БУЙСЬКИХ А.В., КУЗЬМІШЕВ О.Г., ФОРНАСЬ Є.І. Дослідження ольвійського передмістя біля Західних воріт	114	ШРАМКО І.Б. Дослідження Західного Більського городища	156
РІВНЕНСЬКА ОБЛАСТЬ			
		ВОЙТЮК О. Роботи в Радивилівському та Рівненському районах у 2014 р.	157
		ВОЙТЮК О. Розвідки на Рівненщині	159
		ПЕТРАУСКАС О.В., ПАНКАРСЬКИЙ А.В., МИЛАШЕВСЬКИЙ О.С., ДІДЕНКО С.В., СЕРГЄЄВА М.С. Матеріали археологічних досліджень	

об'єкту 3 вельбарської культури на поселенні Хрінники 1	160	ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСТЬ	
ПРИЩЕПА Б.А., ВОЙТЮК О.П., ЧЕКУРКОВ В.С. Розкопки в Пересопниці	164	КОРВІН-ПІОТРОВСЬКИЙ О.Г., ПІЧКУР Є.В., ЧА-БАНЮК В.В., ШАТІЛО Л.О. Роботи Трипільської експедиції	201
ПРИЩЕПА Б.А., ХАРКОВЕЦЬ Ю.І., ВОЙТЮК О.П., КОЖУШКО О.К. Дослідження на Рівненщині	167	КУШТАН Д.П., ОВЧИННИКОВ Е.В. Дослідження пам'яток в околицях с. Водяники Звенигородського району	204
ПШЕНИЧНИЙ Ю., ХАРКОВЕЦЬ Ю. Дослідження городища-замчища у Дубні	168	МАГОМЕДОВ Б.В., ДІДЕНКО С.В., МИЛАШЕВСЬКИЙ О.С. Могильник черняхівської культури Легедзине	207
ТЕСЛЕНКО Д.Л., СЕМЕЛЯК О.І. Дослідження у центрі історичного Острога	170	ПРЯДКО О.О. Розвідки на території Золотоніського району Черкаської області	208
СУМСЬКА ОБЛАСТЬ		ШИДЛОВСЬКИЙ П.С., ПЕАН СТ., ЕЗАРТС П., ЛИЗУН О.М. Дослідження зони активної господарської діяльності першого ГПК Межирицької стоянки	210
ГРЕЧКО Д.С., БЕРЕСТ Ю.М., КОРОТЯ О.В., ОСАДЧИЙ Є.М. Розвідки на території Сумської області	172	ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ	
ЖАРОВ Г.В., ЛИСЕНКО С.Д. Дослідження пам'яток доби бронзи у Сумській області	175	ІЛЬКІВ М.В., ПИВОВАРОВ С.В., КАЛІНІЧЕНКО В.А. Розвідкові дослідження на території Чернівецької області	214
ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Р.В., ЖАРОВ Г.В., ЖАРОВА Т.М., ШУЛЬГА О.С. Дослідження Лівобережної комплексної експедиції	176	ІЛЬКІВ М.В., ПИВОВАРОВ С.В., МИХАЙЛИНА Л.П., КАЛІНІЧЕНКО В.А. Дослідження Хотинської фортеці	216
ТЕРНОПІЛЬСЬКА ОБЛАСТЬ		ПЕТРАУСКАС О.В., АВРАМЕНКО М.О. Дослідження могильника черняхівської культури «Комарів 1»	218
СИТНИК О., КОРОПЕЦЬКИЙ Р. Геостратиграфічні дослідження стоянки Пронятин	178	ПЕТРАУСКАС О.В., КОВАЛЬ О.А., ШИШКІН Р.Г. Дослідження поселення черняхівської культури біля с. Комарів	219
ЯГОДИНСЬКА М., ІЛЬЧИШИН В. Дослідження біля с. Кордишів	180	ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ	
ХАРКІВСЬКА ОБЛАСТЬ		БОНДАР О.М. Дослідження на території с. Малий Листвен	220
АКСЬОНОВ В.С. Дослідження верхньо-салтівського катакомбного могильника	181	ВЕРЕМЕЙЧИК О.М., БОНДАР О.М. Дослідження Любецької експедиції	223
КОЛОДА В.В. Дослідження поблизу с. Мохнач ..	183	ЖАРОВ Г.В., ЛИСЕНКО С.Д. Дослідження пам'яток доби бронзи у Чернігівській області ...	225
ЛЮБИЧЕВ М.В., ШУЛЬТЦЕ Е., ВАРАЧОВА К.Г., ФЛАТОВ Д.О. Дослідження пам'яток пізньоримського часу біля с. Війтенки	184	КЕДУН І.С., ПАРХОМЕНКО О.Г. Дослідження поселення Магерки I	227
МИЗГІН К.В., ЛЮБИЧЕВ М.В. Дослідження могильника черняхівської культури біля смт Зачепилівка	185	СИТИЙ Ю.М., МЕЗЕНЦЕВ В.І. Дослідження в Батурині	229
ОКАТЕНКО В.М., ГОЛУБЄВА І.В. Рятівні дослідження Харківської фортеці	187	СКОРОХОД В.М., КАПУСТІН К.М., СИТА Л.Ф., ТЕРЕЩЕНКО О.В. Дослідження на посаді Виповзівського городища	229
ОКАТЕНКО В.М., ГОЛУБЄВ А.М., ГОЛУБЄВА І.В. Наукові експертизи і розвідки у м. Харкові та Харківській області	188	СКОРОХОД В.М., МОЦЯ О.П., ЖИГОЛА В.С. Роботи на Виповзівському городищі	231
ПЕЛЯШЕНКО К.Ю. Розкопки Циркунівського городища	189	ЧЕРНЕНКО О.Є., КЕДУН І.С., КРАВЧЕНКО Р.М. Дослідження в Новгороді-Сіверському	232
СНІЖКО І.А., БАБЕНКО Л.І. Нові місцезнаходження кам'яного віку на Харківщині	191	ЧЕРНЕНКО О.Є., ЛУЦЕНКО Р.М., КРАВЧЕНКО Р.А. Роботи на території Мезинського національного природного парку	234
ХЕРСОНСЬКА ОБЛАСТЬ		ЧЕРНЕНКО О.Є., НОВИК Т.Г., МІХЕЄНКО К.М. Архітектурно-археологічні дослідження Іллінської церкви у Чернігові	236
СИМОНЕНКО О.В., СІКОЗА Д.М., ДЗНЕЛАЗЕ О.С. Дослідження пізньоскіфського могильника Червоний Маяк і городища Львове	194	ЧЕРНЕНКО О.Є., НОВИК Т.Г., СОЛОБАЙ П.В. Дослідження на території Чернігівського дитинця	238
ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСТЬ			
ВЕТРОВ В.С., СТЕПАНЧУК В.М., КАРМАЗИ-НЕНКО С.П. Роботи історико-культурного заповідника «Межибіж»	196		
СТЕПАНЧУК В.М., ВЕТРОВ В.С., КАРМАЗИ-НЕНКО С.П., ПОГОРІЛЕЦЬ О.Г. Роботи Нижньопалеолітичної експедиції ІА НАН України	197		
СТРОЦЕНЬ Б.С., НЕЧИТАЙЛО П.О., СТАРЕНЬКИЙ І.О., КУЛШОВА А.А. Охоронні дослідження на території Кам'яця-Подільського	198		

**МЕТОДИ ПРИРОДНИЧИХ НАУК
В АРХЕОЛОГІЇ**

Вступне слово (Ю.В. Болтрик, С.А. Горбаненко, І.Д. Потехіна)	240	ПОТЄХІНА І.Д. Антропологічна експертиза нових матеріалів із поховальних пам'яток епох неоліту, енеоліту та ранньої бронзи	262
КОРІННИЙ В.І., РУДЬ В.С., КОСАКІВСЬКИЙ В.А. Петрографічні визначення знарядь праці з трипільських поселень Буго-Дністровського межиріччя	246	КОЗАК О.Д. Палеопатологічні дослідження антропологічних матеріалів з поховань доби бронзи – середньовіччя у 2014–2015 рр.	264
ГОРБАНЕНКО С.А. Палеоетноботанічні визначення	248	СЛОБОДЯН Т.І. Антропологічний аналіз кремацій (дослідження 2014–2015 рр.)	265
СЕРГЄЄВА М.С. Палеодендрологічні та антракологічні дослідження	253	РУДИЧ Т.О. Антропологічна експертиза	266
ГОРОБЕЦЬ Л.В. Дослідження решток птахів	256	ЛИТВИНОВА Л.В. Антропологічний матеріал із ґрунтового могильника Торговиця	268
ЯНІШ Є.Ю. Археозоологічні дослідження	258	ВІКТОРОВА П.Є. Палеопатологічні дослідження антропологічних матеріалів з поховань доби Київської Русі – середньовіччя у 2014–2015 рр.	269
ПОТЄХІНА І.Д. Дослідження геному, дієти та резервуарного ефекту на матеріалах епох епіпалеоліту – енеоліту Середнього і Нижнього Подніпров'я	261	МІНЕЙКО О.В. Палеопатологічні та антропологічні дослідження матеріалів з поховань княжої – ранньомодерної доби, а також масових поховань ХХ ст. у Західній Україні	270

містить вкраплення або шари розтрісканої скломаси (рис. 2, 1). Всього знайдено п'ять уламків денечь із залишками готової скломаси аметистового кольору, темно-зеленого, світло-зеленого відтінків та безколірного. Товщина стінок тиглів складає 1,1–2,8 см, переважно — 2–2,2 см, денечь — близько 4 см. Знайдено десять вінець тиглів, які мають прямокутний в перетині профіль і горизонтально зрізаний верхній край, які належать посудинам із дуже великим діаметром, що звужуються донизу (рис. 1, 1). Товщина вінець — 1–2,5 см.

Серед інших знахідок гутного виробництва: фрагменти ошлакованих керамічно-скляних мас (рис. 2, 2); безформні колоті масивні фрагменти сплавленої прозорої скломаси зеленого відтінку з прожилками молочного скла (19 шт.), один з яких — темно-фіолетового кольору (рис. 2, 3); фраг-

менти скляного посуду з безколірного скла, а також скла різноманітних відтінків зеленої гама кольорів, скла фіолетового відтінку (аметистового скла); оплавлені фрагменти скляного посуду (з 11 фрагментів зеленого кольору можна розрізнити три ручки різних розмірів, фрагмент денця — рис. 2, 4) і відходи скляного виробництва — застигли скляні краплі, нитки. Також знайдено до сотні уламків скляного посуду — вінець, стінок і денечь циліндричних і штофоподібних посудин, пляшечок і келишків, кришечок аптекарського посуду, частина з яких могла бути виготовлена на цій гуті.

На цьому місці і на городах навколо зібрано велику кількість уламків кераміки, фрагментів скляного посуду XVIII–XIX ст. За цими знахідками, гута в Оцителі функціонувала, ймовірно, у другій половині XVIII — першій половині XIX ст.

*О.М. Казимір, І.А. Готун, Р.В. Бабенко, Є.В. Синиця,
В.Ю. Непомящих, Д.О. Шахрай, М.О. Гунь, Т.В. Лозниця*

ВИВЧЕННЯ ПІВНІЧНОЇ ЧАСТИНИ СОФІЇВСЬКО-БОРЩАГІВСЬКОГО ПОСЕЛЕННЯ

Борщягівським загоном Північної експедиції ІА НАНУ за участі студентів-практикантів, волонтерів і науковців із НПУ ім. М. Драгоманова, КНУ ім. Тараса Шевченка, Донецького національного університету (м. Вінниця) й інших вишів у рамках угоди про співпрацю у сфері вивчення пам'яток археології, в районі ставка № 10 на р. Нивка між ІА НАНУ та С.-Борщягівською сільрадою на замовлення останньої за фінансової підтримки Н.М. Климець і С.Л. Каличака на площі північної частини лівобережної половини багатощарового поселення між селом та Києвом з урахуванням території з відсутнім культурним шаром вивчено дві ділянки по 0,12 га, що підлягали господарському освоєнню. Всього в сезоні у межах продовженого у східному напрямку розкопу I відкрито 2,596 м², де вивчено залишки 45 давніх об'єктів (№ 111–155), верхня частина яких могла бути зруйнованою вибиранням ґрунту, також зібрано доволі представницьку колекцію знахідок, в числі яких — прикраси, предмети озброєння, знаряддя праці тощо. Привертають увагу частина хороса, астрагали з отво-

рами, уламок шліфованої кам'яної сокири (рис. 1, 2).

Десять об'єктів (№ 115, 116, 121, 122, 124, 131, 134, 135, 140, 154) пов'язані з горизонтом палеометалів, заповнені сірим і світло-сірим супіском. Їхня форма переважно округла, діаметром від 0,68 м до 1,65–1,85 м, у трьох випадках — підовальна, від 0,8 × 1,3 м до 1,4 × 1,7 м, у одному — підпрямокутна, 0,8 × 1,2 м, заповнення сягало глибини 0,1–0,9 м, здебільшого — у межах 0,30–0,36 м і містило (крім № 154) уламки ліпного посуду та, подекуди — остеологічний матеріал. Решта залишена давньоруським населенням пункту.

Тринадцять об'єктів (№ 112, 117, 118, 120, 123, 125, 126, 130, 136, 139, 141, 148, 150) з одношаровим (2 та 3 шари відзначено по разі) супіщаним заповненням темно-сірого чи сірого кольору, часто — з вугликами та печиною пов'язані з господарством і побутом. Два з них круглі, діаметром 1,3 м та 1,48–1,52 м, решта — підпрямокутні чи овальні розмірами від 0,4 × 0,6 м до 0,8 × 2,2 м та 1,0 × 1,2 м, з поміж них дещо вирізняється № 136 розмірами 1,3 × 3,2 м. Крім циліндричного

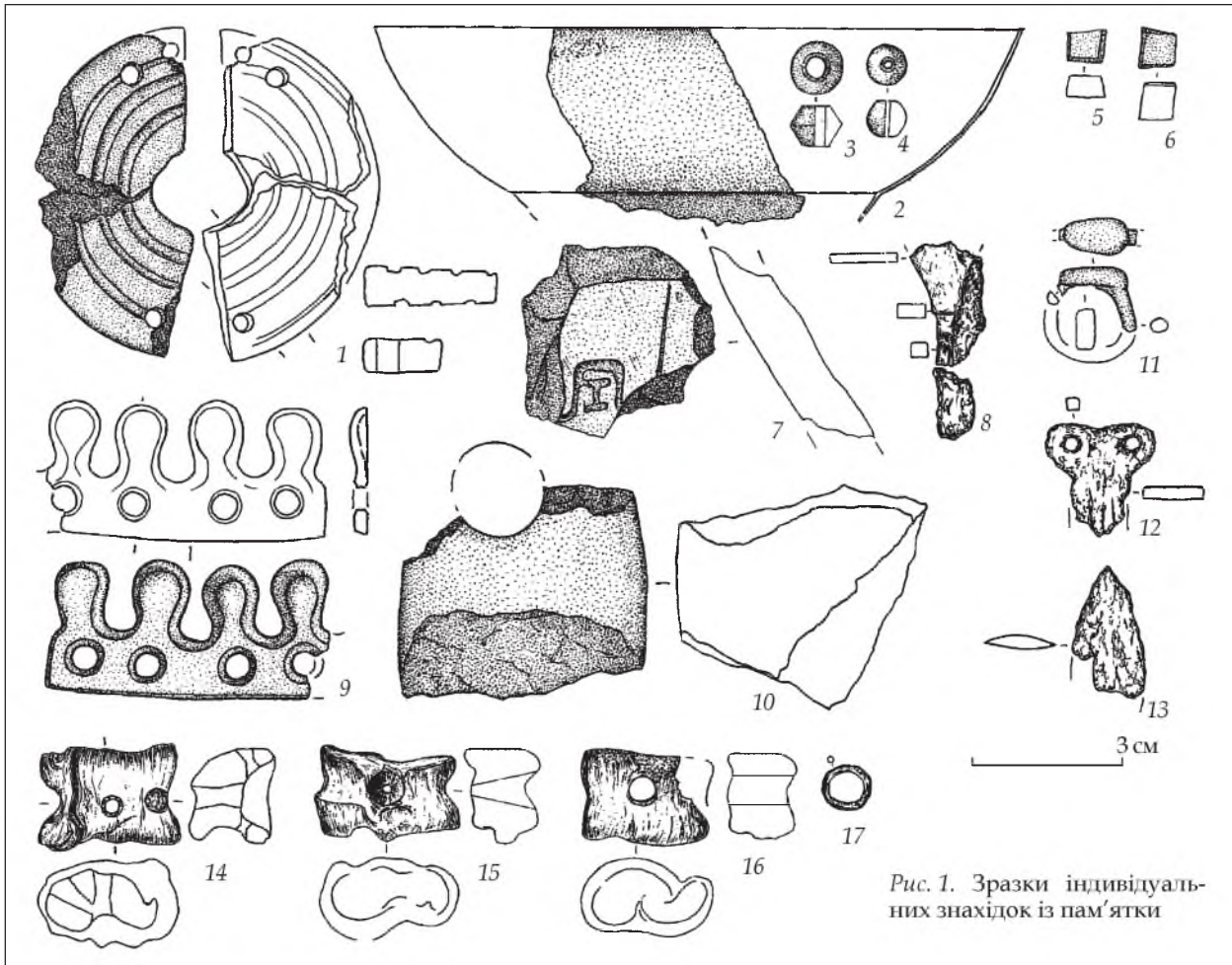

Рис. 1. Зразки індивідуальних знахідок із пам'ятки

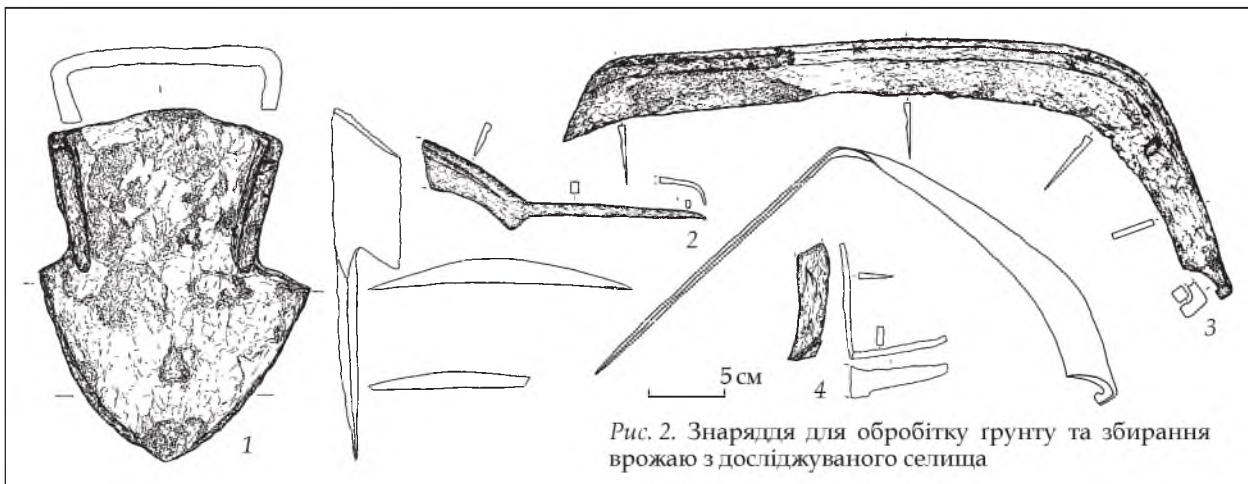
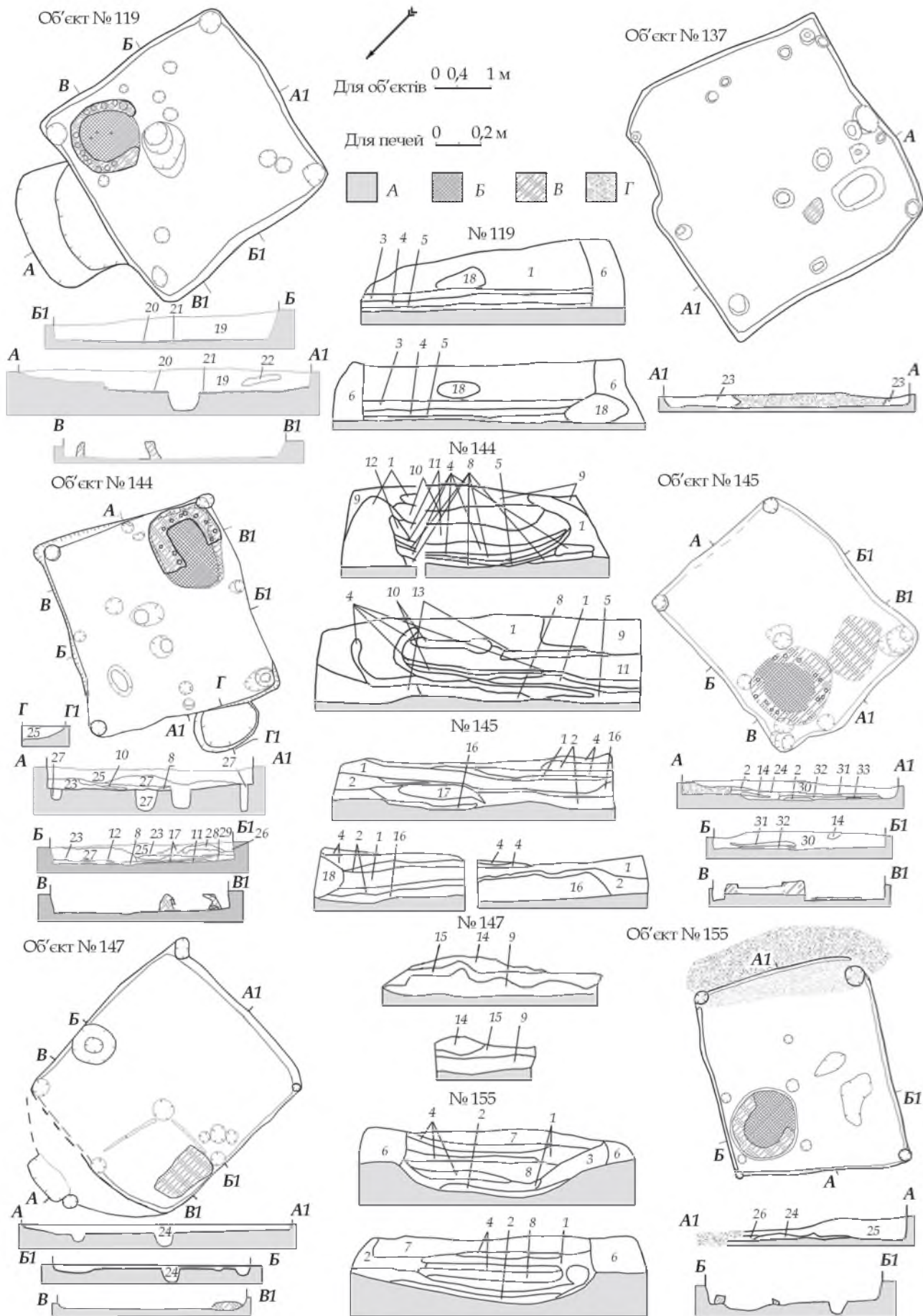

Рис. 2. Знаряддя для обробітки ґрунту та збирання врожаю з досліджуваного селища

Рис. 3. Житлові споруди, вивчені у звітному сезоні. Умовні позначення: А – материк; Б – черинь печі; В – тіло печі (і пласт глини у об'єкті № 145); Г – перекоп; 1 – сіро-зелена глина; 2 – чорний горілий шар з вугликами; 3 – темно-коричнева пропечена глина (черинь печі); 4 – жовто-коричнева пропечена глина (черинь печі); 5 – чорний горілий шар; 6 – жовто-зелена глина; 7 – світло-сірий мішаний суглинок з вугликами; 8 – білий попіль; 9 – темно-сірий суглинок; 10 – сірий попіль; 11 – жовто-зелена глина з вугликами і печиною; 12 – пропечена глина світло-цегляного кольору; 13 – попіль з глиною та печиною; 14 – оранжева пропечена глина; 15 – жовтий суглинок; 16 – сіро-жовтий мішаний суглинок з вугликами; 17 – жовто-сірий пісок; 18 – кротовина; 19 – сірий суглинок з піском, печиною, сажою; 20 – саж; 21 – жовтогаряча обпалена глина (підмазка долівки); 22 – жовтий пісок з глиною; 23 – сірий суглинок з вугликами й печиною; 24 – темно-сірий гумусований суглинок; 25 – світло-сірий супісок; 26 – темний мішаний супісок; 27 – сірий суглинок; 28 – сірий суглинок з жовто-зеленою глиною; 29 – сірий мішаний супісок; 30 – світло-сірий суглинок з печиною та вугликами; 31 – сіро-білий супісок; 32 – сіро-білий супісок з попелом; 33 – жовто-коричнева глина (підмазка долівки)

№ 126 вони мали похилі стінки, заходили в материк на 0,1–0,28 м, хоч зафіксовані також відмітки 0,35 м (№ 125), 0,48 м (№ 126) та 1,3 м (№ 112). Об'єкт № 136 мав два рівні дна на глибині 0,3 м і 0,49 м. У ході вивчення цих споруд було зібрано кераміку доби Київської Русі, кістки тварин, дрібну луску риби (№ 148). Речові знахідки нечисленні: уламок серпа та фрагмент жорен (№ 112), цвяхи (№ 120, 150), неатрибутований залізний виріб (№ 120). Дещо виділяється № 148, де виявлено п'ять уламків жорен, шматок плінфи, два бруски для гостріння, цвях і кубик золотоскляної смальти.

Вісім об'єктів (№ 111, 113, 129, 133, 138, 149, 152, 153) призначались для збіжжя. Циліндричні й грушоподібні, діаметром 1,2–1,9 м при глибині 0,8–1,44 м (крім № 111, від якого вціпіла лише нижня частина), мали супіщане заповнення, яке налічувало до шести шарів, переважно різних відтінків сірого кольору. У частини (№ 133, 138, 149) – стіни й дно були підмащені 8–10-сантиметровим шаром глини, у № 153 це стосувалось лише дна, а у № 113 2-сантиметрова підмазка дна була пропечена до оранжевого кольору. Під час їхнього вивчення зібрано уламки давньоруської кераміки, кістки тварин та птиці, траплялись фрагменти і ліпного посуду попередніх епох. До ранніх горизонтів селища слід віднести і керамічне пряслице. Серед індивідуальних знахідок – бруски (№ 113, 133), наральник та два уламки окуття (№ 113), наконечник стріли (№ 149), залізний ніж, три неатрибутовані вироби, чотири пластики, цвях, кістяна проколка, два фрагменти жорен, розтиральник, уламок скляного браслета, бронзове і залізне кільця (№ 153).

Чотири об'єкти (№ 127, 128, 132, 143) підпрямокутні, 1,9 × 2,1 м, 2,4 × 2,5 м, 1,8 × 2,6 м, 2,6 × 3,8 м, заповнені сірим супіском різних відтінків, місцями – з включенням вугликів, дрібної печини, сажі (№ 132 – з горілим шаром на дні), впущені в материк на 0,13–0,54 м. Попри руйнування їхніх заглиблених частин перекопами з'ясовано, що № 127, 132 мали ями по кутах і вздовж вціпілої частини стін, № 128 – по кутах, № 143 – вздовж протилежних стін), у № 143 долівка була підмащена глиною. У ході їхнього вивчення зібрано кераміку доби Київської Русі, остеологічний матеріал, залізні ножі, дужку відра, голку, неатрибутований виріб (№ 127, 128), мідну пластину (№ 127), шматок скла і уламки скляних браслетів (№ 127, 128), фрагменти жорен (№ 127, 143), розтиральники та зернотерку (№ 127, 128), уламок кам'яної сокири (№ 128), пряслице з пірофіліту (№ 132). Показові шматки керамічних плиток (№ 132), фрагменти амфор, у т. ч. з графіті (№ 143). Привертає увагу половина шиферного дис-

ка з двох уламків із концентричними колами на поверхні; таких виробів на давньоруських пам'ятках відомо лише кілька (у Києві, Любечі та на Листвинському городищі на Чернігівщині) і їхнє призначення поки що залишається нез'ясованим.

Об'єкт № 114 округло-овальний у плані, розмірами 2,5 × 2,9 м, завглибшки 0,15 м з лінзоподібним профілем, заповнений темно-сірим гумусованим супіском з вугликами та шматочками обпаленої глини. У будівлі розчищено залишки опалювального пристрою, зведеного у 5-сантиметровому заглибленні на каркасі з 18 прутів, а перед ним – скупчення гумусованого ґрунту й попелу. У споруді зафіксовано кераміку часів Русі, кістки тварин, залізні чотири цвяхи, два неатрибутовані вироби, бронзове кільце, а поруч – залізні ніж і цвях.

Об'єкт № 146 дійшов до нас у вигляді чотирьох ям від стовпів (?) діаметром 0,3 м і 0,19 м та глибиною 0,14–0,41 м. Їхнє сіре супіщане заповнення містило кістки свавців, риби, давньоруську кераміку, шматки шлаку та обмазки.

Об'єкт № 151 на рівні фіксації овально-підпрямокутний, розмірами 2,3 × 1,6 м, у верхній частині зруйнований перекопом, утворений неправильно-циліндричною з підбоем верхньою частиною, що на рівні материка має лінзоподібне розширення та неправильно-циліндричною, діаметром 0,55–0,60 м нижньою в центрі попередньої. Пласке дно об'єкта простежене на глибині 1,5 м. Стінки і дно заглиблення обмазані шаром глини, заповнення споруди утворене різними відтінками сірого та чорним супіском, підбій містив шматки ґрунту, пропеченого і просоченого органічною речовиною чорно-коричневого кольору. У будівлі зібрано гончарну кераміку періоду Київської Русі та ліпну доби палеометалів, дрібні кальциновані кістки, шматки обгорілого дерева, деякі – зі слідами обробки. Специфіка конструкції та особливості заповнення споруди дозволяють вбачати в ній виробничий об'єкт для добування смоли чи дьогтю ямним способом.

Жител давньоруської доби у звітному сезоні вивчено пість (№ 119, 137, 144, 145, 147, 155). Прямокутні у плані, розмірами від 3,2 × 3,4 м і 3,4 × 3,7 м до 3,6 × 4,8 м і 4,2 × 4,4 м, простежені в глибину на 0,25–0,45 м. Зорієнтовані за сторонами світу, іноді з незначним (сезонним?) відхиленням, стінками (№ 119, 137, 145, 147) або кутами (№ 144, 155), у № 119 і, можливо, № 144 до будівель з півночі чи заходу примикав вхід із 1–2 сходинок, а у № 144 – напівкругле приміщення легкої конструкції. В основі заповнення споруд – супісок різних відтінків сірого кольору із включенням печини, сажі, вугликів, у № 119,

155 наявні рештки обвуглених колод уздовж стін. По кутах заглиблених частин об'єктів простежені стовпові ями, у № 153 додаткова яма наявна також у середині котловану, у № 137, 144 — посередині стін, у № 147 — біля довгих стін, причому у № 137 додаткові сліди ям поєднані з рештками глиняної обмазки. Стовпові ями у № 137 могли б маркувати сліди входу, але вони розміщені навпроти пічного кута, а таке взаєморозташування входу і опалювального пристрою властивіше для ранніх етапів домобудівництва слов'ян. Зафіксовано обпалену глиняну долівку у № 119, 137, сліди її підмазки у № 144, 147, ямки від ймовірних нерухомих меблів у № 119, 144, господарські ями у № 137, 144, 155, передпічну — у № 119, відбитки у матеріку від нижніх деталей конструкції стін у № 155. Печі, крім опалювальної споруди у № 137, де від неї у південно-західному кутку вцілів лише аморфний масив розмірами 40 × 25 см, зведені з глини, розміщені у № 119, 147 — у ближньому куті, ліворуч та праворуч, відповідно, від входу, челюстями до центру споруди, № 144 — у дальньому куті, № 155 — у північному куті, челюстями на південь, № 145 — у північно-західному куті. У № 119, 145, 155 їхня форма підковоподібна,

у № 144 — ближча до підпрямокутної. Простежено два шари стінок (№ 144), сліди в них каркасу з прутів (№ 119, 144, 145), залишки опічка — відбитки конструкції з дерева у материковій долівці (№ 147), сліди додаткових припічних конструкцій у вигляді ям від стовпів (крім № 144), заглиблення череня в материк (№ 147, 155), причому в № 155 він зведений на прошарку заповнення споруди, два — три (№ 119, 144, 145, 155) шари череня: у № 119, 145 вони вимощені битою керамікою, а у № 144 черинь містив і кістки тварин; випадок такого замощення відомий лише один — у житлі IX—X ст. на Сумщині. У заповненні споруд зібрано уламки посуду доби Русі, у т. ч. денце з тавром-двозубцем з відхиленими назовні верхніми краями зубців, остеологічний матеріал, цілі й фрагментовані залізні пластини, цвяхи, косу, серп, ножі, голки, інші вироби (№ 119, 144, 145, 147, 155), мінеральні та скляні намистини, уламки браслетів і перстня (№ 119, 144, 145, 147), розтиральники, бруски, фрагменти жорен (№ 119, 137, 144, 145, 147, 155), шматки плінфи й керамічних плиток (№ 144), кістяні знаряддя (№ 137, 144, 155), кубик золотоскляної смальти (№ 137), керамічні пряслиця попередніх епох і шиферні давньоруські (№ 144, 147).

*О.М. Казимір, І.А. Готун, Р.В. Бабенко,
Д.О. Шахрай, М.О. Гунь, Т.В. Лозниця*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИБЕРЕЖНОЇ СМУГИ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СЕЛИЩА В СОФІЇВСЬКІЙ БОРЩАГІВЦІ

Борщягівський загін Північної експедиції ІА НАНУ крім вивчення північної ділянки селища, яка підлягала господарському освоєнню (див. попередню публікацію у цій збірці), провів стаціонарні дослідження у межах прибережної смуги пам'ятки. Розкопки у рамках угоди про співпрацю у вивченні пам'яток археології на території села в районі ставка № 10 на р. Нивка між ІА НАНУ і Софіївсько-Борщягівською сільрадою здійснені на замовлення останньої за фінансового й організаційного сприяння підприємця В.Н. М'ялика¹.

Дослідженнями охоплено частину площі запроектованого проїзду навколо розміщені

них на місі приватних ділянок. Всього відкрито 362 м², де вивчено два об'єкти доби палеометалів і три — киево-руського часу, зібрано керамічний і речовий матеріал цих періодів, простежено специфіку освоєння давньою людністю прибережного краю тераси, зайнятої селищем. Роботи проведені у системі розбитого на суміжних ділянках розкопу I із застосуванням практикованих при вивченні селища методичних прийомів.

Культурний шар у даній частині пам'ятки повністю перевідкладений, поверхня матеріка (коричнева глина з домішками піску) демонструє тенденцію до зниження на 0,85 м на північний захід, перекрита 2,0–2,5-метровим шаром довізного, змішаного з будівельним і побутовим сміттям ґрунту, місцями теж пошкоджена досить відчутно, на глибину до 0,5 м. Крім того, на даній ділянці простежені

¹ Маючи нагоду, автори висловлюють вдячність Віктору Ничипоровичу та співробітникам очолюваного ним підприємства за їхній внесок у справу дослідження і збереження національного культурного надбання.